

Leesonderwijs: onderwijs en strategisch handelen. Een demonstratie.

1 september 1988

Auteurs: W.I.M. van Calcar, K. Henneman

Volume: 18

Nummer: 4

Pagina's: 186-200

Documenten

- [vonk_jrg18_037.pdf](#)

leesonderwijs onderwijs in strategisch handelen een demonstratie in dit artikel beschrijven we hoe wij studenten en nascholingscursisten ieren leesonderwijs te geven aan leerlingen in het voortgezet onderwijs we beginnen met een samenvatting van de theorie over lezen en ieren lezen die ten grondslag ligt aan onze werkwijze daarna geven wij een demonstratie van onze werkwijze aan de hand van een artikel over de relatie tussen artsen en patienten dat verschenen is op de discussiepagina van de volkskrant van dec 1987 zie bijlage het leesproces lezen is een interactief proces tussen tekst en lezer waarin een aantal deelprocessen te onderscheiden zijn die zeer nauw met elkaar samenhangen schank 1982 van dijk kintsch 1983 noordman e a 1984 perfetti 1985 zeer belangrijke zijn herkennen van woorden dit betekent dat men woorden correct kan lezen technisch lezen betekenis geven aan de herkende woorden en de onderscheiden beteke nissen met elkaar verbinden en integreren tot een samenhangend beteke nisgeheel zowel op zins als op tekstniveau activeren van schema s scripts of frames dit zijn structuren waarin onze kennis in het geheugen georganiseerd is bijvoorbeeld onze kennis van gebeurtenissen en van de wijze waarop deze plaats vinden wie met het openbaar vervoer gaat heeft er een algemene voorstelling van hoe het daar toe gaat het bus schema is er een verbijzondering van je wacht op of bij de halte geeft een teken stapt als eerste of achter anderen binnen etc waarna het betaalschema in werking treedt iemand betaalt zoveel voor zolang aan iemand van de bus de variabelen iemand zoveel kunnen per concreet geval ingevuld worden afleiden van informatie die niet expliciet in de tekst gegeven wordt omdat die informatie voorondersteld wordt of uit een combinatie van gegevens af te leiden is inferenties maken sturen en controleren van activiteiten een lezer stelt zich een doel op basis waarvan hij zijn lezen stuurt organiseert controleert en bijstuurt bij deze sturing spelen alle eerder genoemde processen een rol tijdens het lezen hoeft een lezer zich nauwelijks bewust te zijn van wat hij doet pas wanneer hij zijn doelstelling ni-

et bereikt of op onbegrip stuit zal hij proberen tot begrip te komen door handelingen te verrichten die bovengenoemde processen bewust in gang zetten hij bladert bijvoorbeeld terug om te kijken of vonk 1988 18de p nr 4 186 hij een eerder stuk wel goed geïnterpreteerd heeft of hij maakt een korte samenvatting van wat hij tot nu toe begrepen heeft en zoekt naar de relatie met het nog niet begrepen stuk hij handelt hier strategisch maar hij gebruikt strategieën om tot begrip te komen strategieën strategieën zijn wijzen van handelen die een lezer tot zijn beschikking heeft om te komen tot vaststelling van de structuur en de betekenis van een tekst zij helpen hem tot begrip te komen en kunnen bewust worden aangewend als het begrip stopt welke wijze van handelen hij zal gebruiken hangt af en van de tekst en van hemzelf zowel van zijn kennis en vaardigheden als van zijn doelstelling bij de volgende opsomming van strategieën die gebruikt kunnen worden om tot tekstbegrip te komen geven we aan binnen welke deelprocessen ze een rol kunnen vervullen hieruit blijkt dat een en deze vijf de strategie gebruikt kan worden om verschillende deelprocessen te activeren 187 strategieën deelprocessen moeilijke woorden uit de context afleiden abstracties concretiseren concrete gegevens onder een noemer brengen vaststellen van het onderwerp van de tekst en de centrale uitspraak vaststellen van de grote lijn naar inhoud en betekenis geven handeling vaststellen van de belangrijkste uitspraken van tekstdelen c q korte samenvattingen maken verbanden leggen met behulp van de vraag wat heeft de ene uitspraak met de andere te maken vaststellen van de handeling met behulp van de vraag wat doet iemand die dat zegt op deze plaats in de tekst oproepen van voorkennis op basis van het onderwerp met behulp van vragen als wat weet je ervan en binnen welk groter geheel kun je het plaatsen activeren van voorkennis door inhoudsanalyse van de titel en scheppen van verwachtingen op activeren van basis van titel tussentitels plaatjes e d schema s associatief of systematisch inferenties maken activeren van voorkennis van tekststructuren op grond van tijd van verschijnen en plaats functie van de tekst binnen een groter geheel van teksten vaststellen van thema en grote lijn vaststellen van tekstsoort en tekststructuur doelstelling bepalen controleren van verwachtingen teruglezen en bijstellen sturen en vaststellen van grote lijn naar inhoud en handeling controleren van passages samenvatten activiteiten nagaan op welke vraag een stuk tekst een antwoord is 188 in de volgende paragraaf laten we zien hoe wij onze studenten demonstreren wat het effect is van het bewust gebruiken van een aantal van bovengenoemde strategieën het uiteindelijke doel van de demonstratie is tweeledig 1 de studenten weten welke strategieën met welk effect kunnen worden toegepast wanneer begrip van een tekst of tekstgedeelte onvolledig of niet tot stand komt 2 zij weten hoe zij hun leerlingen die strategieën systematisch kunnen onderwijzen het systematisch onderwijzen achten wij van belang omdat onze studenten te maken krijgen met leerlingen die niet incidenteel maar structureel tot onvoldoende tekstbegrip komen onze werkwijze met studenten in de werkwijze die we met onze studenten volgen zijn steeds twee fasen te herkennen wij doen eerst voor wat zij later zelf met hun leerlingen kunnen doen op grond van de ervaringen die zij daarbij opdoen bespreken wij vervolgens het waarom en het hoe van ons handelen wij kozen voor deze werkwijze vanuit de ervaring dat het lezen en be-

spreken van artikelen over leesonderwijs en het zelf maken van lessen onze studenten onvoldoende handelingsbe kwaam maakten we bemerkten dat zij eerst zelf moesten ervaren waarom iets nodig is en hoe iets moet voor zij overtuigd en bewust voorstellen voor lees onderwijs konden uitvoeren en verder ontwikkelen de praktijk van ons leesonderwijs het oproepen van voorkennis onze behandeling van het artikel start nog voor de studenten het in handen hebben met het aangeven van het onderwerp van het artikel de relatie tussen artsen en patiënten en de doelstelling waarmee het artikel gelezen moet worden het standpunt van de auteur uitgebreid kunnen weergeven de eerste vraag die we stellen is wat weten jullie van het onderwerp deze vraag moet de voorkennis schema s scripts en plans van de studenten oproepen zij hebben deze nodig om de informatie die de tekst te bieden heeft te interpreteren en te integreren op de vraag kregen we algemeen geformuleerde antwoorden die berustten op eigen ervaringen met artsen op deskundigheid van studenten die naast nederlands omgangskunde studeren of echtgenoten als artsen hebben en op recente informatie uit de media men had er iets over gezien op televisie of gelezen in de krant 189 de tweede vraag die we naar aanleiding van het onderwerp stellen is in welk groter geheel of kader plaats je het onderwerp uit de discussie hierover kwam te voorschijn de gezondheidszorg en de interactie tussen hoger en lager geplaatsten op de maatschappelijke ladder tussen hulpbehoevenden en hulpverleners na deze discussie vragen we de studenten waarom ze denken dat het belangrijk is deze informatie voor het lezen met elkaar uit te wisselen en of ze in de gaten hebben hoe wij de discussie geleid hebben enige antwoorden met betrekking tot het waarom ik zie nu dat er veel meer kanten aan de zaak zitten dan ik uit eigen ervaring wist dat zal me bij het lezen van een artikel over het onderwerp helpen ik zal beter kunnen beoordelen of er met allerlei aspecten rekening is gehouden ik zal minder snel oordelen over artsen nu ik weet dat er ook wel positieve zaken te melden zijn ik wist er eigenlijk niet zoveel van af ik heb ook nauwelijks ervaringen met artsen door alle informatie die ik nu heb zal ik het artikel wel beter begrijpen uit deze antwoorden blijkt dat studenten zich realiseerden dat zij interpreteren afhankelijk zowel van hun kennis en waardering van het onderwerp als van hun praktisch handelen wanneer zij met het onderwerp te maken krijgen op het tweede deel van de vraag hoe wij hen de informatie ontlokt hebben vonden veel studenten het moeilijk een precies antwoord te geven toen we hen vroegen een aantal reacties van ons voor de geest te halen en na te gaan wat dat voor reacties geweest waren lukte het hen beter en kwam het volgende eruit je hebt eigenlijk maar twee vragen naar informatie gesteld je hebt deze vragen wel wat specifieker gemaakt door te vragen naar onze ervaringen onze houding de plaats waar het zich afspeelt kenmerken van betrokken personen je hebt door samenvattingen van antwoorden en door vragen om reacties gestimuleerd dat we op elkaar reageerden voorspellen op grond van titel en context in vervolg op het bovenstaande geven we onze studenten de titel met de vraag wat weet je meteen al als je de titel leest en wat denk je op grond van de titel dat er in het artikel beschreven zal worden motiveer je antwoord de kennis die ze voor het antwoord moeten gebruiken is enerzijds hun kennis van de talige elementen die de kop bevat anderzijds hun algemene kennis van de wereld sche-

ma s die ze met behulp van die talige elementen moeten oproepen 190 de antwoorden op het eerste deel van de vraag wat de titel zegt arts moet wennen aan mondige patient zijn sterk afhankelijk van de kennis die de woorden bij de studenten op ro open onder meer de volgende antwoorden werden gegeven de motivatie staat heel kort tussen haken patienten zijn nu mondig geworden bijvoorbeeld door dat ze meer kennis van zaken hebben dan vroeger door het lezen van artikelen en medische encyclopedieën voor leken die op de markt zijn zie de mondige patient deze wordt als feitelijk bestaand gegeven er is een situatie die het noodzakelijk maakt dat artsen accepteren dat patienten mondig zijn geworden moeten wennen het is niet leuk voor de arts om met mondige patienten om te gaan zie moeten er zijn verschillen tussen de relatie arts patient vroeger en nu zie wennen dat is een proces de antwoorden op het tweede deel van de vraag namelijk te voorspellen wat er in het artikel zal staan waren onder meer voorbeelden van artsen die de ontwikkelingen niet kunnen bijhouden en oorzaken daarvan moeten wennen het soort mondigheid van patienten waaraan de artsen moeten wennen het begrip mondigheid zal gedefinieerd worden zie mondige patienten welke groep artsen het het moeilijkst heeft met mondige patienten huisartsen of specialisten zie artsen de gegeven antwoorden varieerden sterk in de verschillende groepen sommige groepen waren zeer snel uitgedacht om hen te stimuleren lieten we hen de kop systematisch bevragen te beginnen met het werkwoord en eindigend bij het laatste zelfstandig naamwoord vragen die dan gesteld kunnen worden zijn waarom moeten artsen daaraan wennen van wie op grond waarvan of als gevolg waarvan wanneer waar hoe ze moeten wennen volgens wie in antwoord op iemand wie in reactie op wat welke artsen welke patienten wat houdt mondigheid in zo n systematische benadering is meestal veel uitputtender en levert meer voorspellingen op bij het formuleren van de verwachtingen kwam in sommige groepen spontaan de vraag naar de context op waarbinnen het artikel verschenen is in andere groepen deelden wij mee dat het een artikel was van de discussiepagina van de volkskrant hiermee werd bij veel studenten het tekststructuur schema van de discussie geactiveerd waardoor zij niet alleen inhoudelijke aspecten zoals bovengstaande aandroegen maar ook de handelingen van de schrijver die zij verwachtten een samenvatting van eerder verschenen berichten en verwijzingen naar 191 gebeurtenissen een stellingname ten aanzien van die berichtgeving al dan niet met nuance ringen en toelichting daarop een beargumentering van de stellingname via voorbeelden na deze activiteit volgt weer de vraag naar het waarom en het hoe het waarom leverde antwoorden op als ik zal actief lezen want ik ben nu nieuwsgierig geworden ik zal snel herkennen wat de functie is van een stuk tekst ik zal snel kunnen vaststellen wat nieuw is voor mij daardoor zal ik mijn leestempo kunnen variëren de vraag naar het hoe leverde deze keer minder problemen op dan de eerste keer de studenten konden makkelijker aangeven welke technieken wij gebruikt hadden een aantal dezelfde technieken als bij het eerste deel met daaraan toegevoegd een systematische bevraging van de kop controleren van verwachtingen de volgende activiteit die we van de studenten vragen is het controleren van hun verwachtingen deze activiteit dwingt hen actief te lezen gericht en bewust komen hun verwachtingen uit dan zullen zij snel door het artikel heen-

gaan komen ze niet uit dan zal hun aandacht gespitst worden waar gaat het dan wel over of wat is de functie van het stuk tekst dat ze niet verwacht hadden van de controle die de studenten uitvoerden geven we vanwege de omvang van dit onderdeel slechts resultaten i v m de kop remedie de verwachte handelingen zijn min of meeraanwezig wel lopen ze in elkaar over binnen de samenvatting of situatieschets waarmee de tekst opent geeft de auteur al een relativering met betrekking tot de interpretatie die daaraan gegeven is door anderen en geeft zij een eigen visie standpunt of stellingname de onderstreepte benamingen die in de verschillende groepen aan de handelingen gegeven worden weken enigszins af voor ons is het voldoende als deze benamingen sprekend zijn dus als de studenten hun interpretatie erin herkennen ook de verwachte inhoud klopt min of meer er wordt zowel beschreven om welke artsen het gaat als om welke patiënten ook het begrip mondigheid komt ter sprake nieuw en verrassend voor groepen waarin niemand bekend was met recente informatie uit de media is het geweld dat met de mondigheid gepaard gaat en de opschudding die erover bestaat op basis van de vastgestelde handelingen en hun inhoud vragen we de studenten hun leesproces bij te sturen alvorens de tekst verder te lezen onder de kop remedie tot onderaan de eerste kolom ze moeten dit doen door zich 192 af te vragen welke van hun aanvankelijke verwachtingen vervolgens aan bod zullen komen en of ze bijgesteld moeten worden uit de resultaten en de nabespreking kwam naar voren dat het beoogde effect van het oproepen van voorkennis en het voorspellen bereikt was de studenten gaven bijna unaniem toe hun voorkennis te gebruiken bij het interpreteren van de tekst daarmee is het waarom van het gebruik van deze strategie gegeven de vraag naar het hoe was eenvoudig te beantwoorden men moest steeds een stukje tekst lezen dan terug kijken en zijn verwachtingen bijstellen alvorens door te lezen we benadrukken wel dat dit vooral tijdens de aanvang van het lesonderwijs van belang is in een later stadium kunnen de stukken uitgebreid worden tot uiteindelijk de strategie op de hele tekst in een keer kan worden toegepast bijstellingen van verwachtingen moeten geautomatiseerd plaats gaan vinden uit de nabespreking kwam nog iets heel anders naar voren namelijk dat som migen het moeilijk vonden hun verwachtingen vastte houden als een tekstdeel niet meteen beantwoordde aan hun verwachtingen lieten ze die los i p v elders in de tekst te zoeken of ze in ereserve te houden eveneens kwam naar voren dat pas achteraf duidelijk is wat details zijn dus wat gemist kan worden je moet eerst naar de grote lijn van een stuk zoeken om daarna de verschillende onderdelen op hun waarde te kunnen schatten een derde moeilijkheid bleek het herkennen van de handlingsstructuur zo zag niet iedereen dat het artikel met een samenvatting of een beschrijving van de stand van zaken begon zij hadden dat wel voorspeld maar herkenden vanwege de inhoud en vorm van de tekst hun eigen voorspelling niet o a omdat de auteur die handeling mengt met een eigen standpunt wanneer moeilijkheden als deze zich voordoen dus wanneer niet duidelijk is wat de inhoud of het handelingskarakter van een stuk tekst is dan staan een lezer opnieuw een aantal strategieën ter beschikking die hem kunnen helpen voor de overzichtelijkheid beschrijven we deze in een aparte paragraaf maar we benadrukken dat ze in de praktijk tijdens het controleren van de verwachtingen voortdurend gebruikt

moeten worden om inhoud en handeling vast te stellen van handeling naar inhoud het vaststellen van de handelingen en de inhoud ervan is noodzakelijk om na te gaan of verwachtingen uitkomen strategieën om de inhoud vast te stellen zijn vragen naar de belangrijkste uitspraken van tekstdelen dan wel korte samenvattingen van tekstdelen geven dan wel nagaan op welke vraag of vragen een stuk tekst een antwoord geeft daarbij doen zich een aantal problemen 193 voor de belangrijkste uitspraken staan niet altijd letterlijk in de tekst maar moeten worden afgeleid uit een combinatie van tekstgegevens omdat een objectieve maatstaf voor wat de belangrijkste uitspraken zijn ontbreekt is motivering ervan belangrijk bovendien moeten de uitspraken niet in een opsomming maar in samenhangend verband gegeven worden om dit laatste te bereiken stellen we de vraag wat heeft de ene uitspraak met de andere te maken gevolg van bovenstaande problemen was dat de antwoorden die we kregen op de vraag naar bijvoorbeeld de inhoud van het eerste deel nogal uiteenlopend waren met detaillering en pas in tweede instantie samenhangend gemaakt werden het lukte sommige studenten bovendien niet goed de uitspraken die als belangrijkste werden voorgesteld met elkaar te verbinden we lieten deze studenten daarom als nieuwe strategie het handelingskarakter bepalen met vragen als wat doet de auteur wat is de functie van dit stuk waarom staat dit stuk hier het bepalen van het handelingskarakter van het eerste deel leverde hen minder problemen op van de eerste alinea kon bij lezing van de tweede het handelingskarakter aangegeven worden een verwijzing naar of samenvatting van een eerder artikel over de relatie arts-patient interview en een standpuntbepaling daarover teneer indruk wekken van de auteur in de volgende alinea's wordt het standpunt bekritiseerd en toegelicht op grond van die vaststelling konden ze vragen naar de inhoud stellen wat is eerder door sommige mensen gezegd en wat is de mening reactie van de auteur daarop deze strategie maakte de inhoudelijke structuur van het stuk voor hen veel inzichtelijker zodat een samenhangende samenvatting mogelijk werd in de bespreking achteraf over het waarom en hoe kwam tot uiting dat een tekst beschouwen als een antwoord op vragen je dwingt met de grote lijn bezig te zijn zoals ook het maken van een samenvatting vervolgens bleek dat het stellen van vragen naar verbanden tussen tekstdelen je dwingt het ene tekstdeel als een vervolg op of een aanloop tot een ander tekstdeel te zien en dat je daarmee de grote lijn van de tekst in de gaten blijft houden tenslotte bleek dat je afvragen wat de reden is dat een auteur iets op een bepaald moment schrijft het begrip van de tekst verdiept en duidelijker maakt met betrekking tot het hoe wezen enkelen erop dat je niet van tevoren kunt bepalen welke strategie het meest succesvol is om greep te krijgen op de tekst wanneer je snel in de gaten hebt wat de handeling is is het verstandig vervolgens daaraan vragen naar de inhoud te stellen heb je niet in de gaten wat de handeling is dan lijkt eerst een samenvatting of het formuleren van een vraag over de inhoud de meest aangewezen weg om vervolgens na te gaan hoe die inhoud zich verhoudt tot wat voorafging 194 van inhoud naar handeling een probleem dat niet met de in de voorafgaande paragraaf beschreven strategieën kon worden opgelost ontstond bij de kop vrouwenproblemen nadat was vastgesteld dat de schrijfster in het voorafgaande een analyse geeft kwam bij deze kop de vraag op gaat de analyse verder

of komt er iets nieuws zo ja wat de verwachtingen die de kop opriep kwamen kort samengevat op het volgende neer de analyse gaat verder artsen blijken in het bijzonder onhandig op te treden tegen vrouwen die specifieke problemen hebben door hun positie huisvrouwen vaak gediscrimineerde werknemers en hun taken huishouden opvoeding van kinderen eventueel gecombineerd met werk de controle stelde teleur en bracht de vraag naar voren waar gaat het stuk dan wel over en wat is de functie ervan binnen het geheel de antwoorden die de studenten hierop gaven kwamen in eerste instantie niet tot stand door zorgvuldige analyse maar door gokken het is een argument zij stelt iets zij geeft een tegenwerping e d een duidelijke motivering voor hun antwoorden kwam niet we zijn het stuk toen zin voor zin gaan analyseren om de inhoud en de onderlinge verbanden te bepalen om zo tot de centrale uitspraak of hoofdgedachte van het stuk te komen en vandaar bij het handelingskarakter de nieuwe strategie die we de studenten aanreikten was ga na op welke vraag die je aan een uitspraak kunt stellen een voorafgaande of volgende uitspraak het antwoord is 1 de eerste uitspraak luidt huis artsen hebben in hun opleiding doorgaans niet geleerd zich kwetsbaar op te stellen bij de hulpverlening de vragen die studenten aan de zin stelden wie zegt dat wat betekent kwetsbaar waarom moet dat etc leidden tot de conclusie dat er geen direct verband is met de voorafgaande zinnen wel met de volgende deze geeft een antwoord op wat betekent je kwetsbaar opstellen 2 het betekent dat een arts de grenzen van zijn vak moet herkennen deze zin geeft dus een verklaring van het woord kwetsbaar het verband met de volgende zin wordt gelegd met de vraag hoe vinden artsen dat waaruit blijkt dat 3 dat dit moeilijk is blijkt bijvoorbeeld ook uit het gemak waarmee artsen dys functionele klachten van vrouwen tot psychische problemen verklaren hier kwam in een van de groepen de vraag op wat staat hier eigenlijk deze vraag dwong ons in te gaan op de woorden dysfunctionele klachten psychische problemen huisvrouwensyndroom psychologiseren de vraag naar het verband met de volgende zin leverde behoorlijk wat problemen de meest acceptabele vraag werd uiteindelijk op grond waarvan kunnen zij dat doen studenten vonden dat hier het verband door de schrijfster wel wat duidelijker gegeven had 195 kunnen worden nu moesten zij zelf nogal wat informatie aanvullen inferenties maken dat artsen dat doen is op zich niet zo verwonderlijk omdat zij kunnen terugvallen op bekende literatuur 4 er zijn vrouwensyndromen te over in de medische vakliteratuur opnieuw leverde het verband met de volgende zin communicatie tussen arts en patient speelt hier een belangrijke rol problemen op om die op te lossen gebruikten we de strategie van de voornaamwoordelijke invulling waar speelt communicatie een belangrijke rol bij vrouwensyndromen bij het gemak waar mee verklaard wordt of bij het verklaren zelf het laatste antwoord werd juist geacht en er werd geconstateerd dat er een relatie was met zin 3 en niet met 4 bij 3 had de vraag gesteld kunnen worden waar heeft dat met gemak verklaren mee te maken het antwoord is dan enerzijds met de bekendheid van syndromen in de literatuur en anderzijds met 5 communicatie tussen arts en patient speelt hierin een belangrijke rol het verband met de volgende zin wordt gelegd met de vraag wat voor soort communicatie kan psychologiseren voorkomen nadat we op bovenstaande wijze de hele passage nauwkeurig geanalyseerd hadden

kwam de strategische vraag wat de centrale gedachte van deze hele passage vormde hun aantekeningen overlezend gaven studenten verschillende antwoorden de schrijfster benadrukt het belang van een goede communicatie zij wil een andere visie op de verhouding de verantwoordelijkheid moet gedeeld worden ze geeft aan wat mondigheid en kwetsbaar opstellen inhoudt deze antwoorden gaven aanleiding om opnieuw in te gaan op begrippen en hun verwoording omdat studenten niet allemaal in de gaten hadden dat de verschillende formuleringen voor een en hetzelfde staan zo hebben de begrippen communicatie delen van verantwoordelijkheid mondigheid kwetsbaar opstellen en verwachtingen van elkaar alle gemeen dat zij verhoudingen bepalen de verhouding arts patient wordt ingevuld door de schrijfster zij geeft er haar visie op daarna volgde als strategische vraag welk verband de centrale gedachte vertoonde met het stuk voor het kopje vrouwenproblemen dit bleek weer niet gemakkelijk na heen en weer gepraat oordeelde men dat de schrijfster op het gegeven ingaat dat artsen niet op alles een antwoord hebben en dat het de kunst is om dit te erkennen in de geanalyseerde passage zegt ze dan dat zij dat niet geleerd hebben en dat de patient hen daarbij kan helpen daarmee werd tevens het taalhandelingskarakter duidelijk de passage dient als toelichting op nadere uitwerking van haar eerdere bewering dat het voor artsen moeilijk is je kan het ook als een voorbeeld zien van de verhouding arts patient zoals die is en zoals die kan zijn in de nabespreking van het waarom van de gebruikte strategieën merkten de studenten op dat ze door het beantwoorden van de vragen naar de verbanden 196 gedwongen werden eigen kennis aan de informatie in de tekst toe te voegen omdat anders een verband soms niet aanwezig leek te zijn hierdoor waren ze ook kritischer en beoordeelden zij het stuk ongestructureerd en soms erg onduidelijk wat het hoe betrof hadden ze gemerkt dat het leggen van verbanden hen lastig afging zowel tussen de zinnen als tussen twee grotere tekstdelen vooral moeilijk was het vaststellen welke vragen aan welk onderdeel gesteld konden worden het grootste probleem betrof vaststelling van de handeling ze waren niet gewend na te gaan waarom een passage op een bepaalde plek stond ze oordeelden dat het echter wel van groot belang was voor een goed begrip van een tekst ervaringen van de studenten na de behandeling van het artikel hebben we de gang van zaken geëvalueerd de studenten zeiden iets geleerd te hebben zowel over hun eigen leesvaardigheid en over mogelijke strategieën om tot tekstbegrip te komen als over de wijze waarop die strategieën gebruikt en aan leerlingen geleerd kunnen worden wat zij leerden over hun eigen leesvaardigheid een aantal leest volgens hun zeggen eigenlijk heel passief ze zijn gewend een tekst ook een studietekst van begin tot eind te lezen en stukken die ze niet begrijpen nogal snel over te slaan ze bleken geen middelen te hebben om tot begrip te komen en gaan er bovendien van uit dat een docent een tekst nog wel in de groep zal behandelend ze opgegeven artikelen lezen ze zelfs niet uit als ze ze moeilijk of niet erg interessant vinden ze lezen vooral op de inhoud en ervaren een tekst niet als bestaande uit taalhandelingen tijdens de demonstratie bemerkten ze dat het eerst vaststellen van de globale handelingsstructuur en deze daarna invullen hen tot nadenken dwingt en tot beter begrip leidt er bestond bij een redelijk groot aantal de behoefte de eigen leesvaardigheid te verbeteren het gebruik van strate-

gieen ze vonden de strategieën die we hen gedemonstreerd hebben duidelijk en nu tt ig hoewel zij er een aantal nog slecht zelf konden gebruiken ze herkenden er een aantal vanuit hun eigen leeservaring hoewel die dan veel minder bewust toegepast worden met name door de bewuste toepassing ervaarden zij ze als strategieën die hen dwongen actiever te lezen en eigen kennis te gebruiken met name het oproepen van voorkennis het voorspellen op grond van titel e d en 197 het controleren van verwachtingen het gevolg ervan was dat zij de grote lijn van het stuk sneller gingen zoeken sneller in de gaten hadden wanneer ze een stuk tekst niet begrepen en een veel kritischer houding ten opzichte van de tekst hadden dan ze van zichzelf gewend waren van de overige strategieën achtten ze het bewuste gebruik zeer nuttig ter verdieping en controle van het begrip hoewel zij met een aantal onvoldoende vertrouwd waren om er gemakkelijk mee te werken het aanleren van strategieën de demonstratie had hen een duidelijk beeld gegeven hoe ze hun leerlingen de strategieën kunnen leren gebruiken wel stelden ze dat het meteen geïn tegreerd aanbieden van strategieën zoals wij dat in onze demonstratie hadden gedaan voor jonge leerlingen erg moeilijk leek er zouden eerst een aantal lessen moeten plaats vinden waari n een strategie uitgelegd en het nut van het gebruik ervaren zou moeten worden een aantal studenten leek het behandelen van teksten op een dergelijke wijze erg moeilijk gezien de grootte van een doorsnee klas zij achtten zichzelf niet goed in staat een hele klas bij een dergelijke behandeling van een tekst te betrekken en zouden liever in kleine groepen werken daaruit ontstond de vraag naar meer ideeën over werkvormen waarbinnen de strategieën zelfstandig of in kleine groepjes gebruikt kunnen worden als belangrijk punt kwam ook de tekstkeuze ter sprake korte teksten over onderwerpen waar leerlingen al iets over weten en waarin zij interesse hebben werden als voorwaarden gezien voor instructie en training na enige tijd zou dan overgegaan kunnen worden naar langere teksten en teksten uit studieboeken van de zaakvakken dit laatste kwam vooral uit de groepen nascholingscursisten ten zij werken met leerlingen die problemen hebben met het lezen van teksten vooral de teksten uit hun studieboeken bezorgen deze leerlingen grote problemen wat ze zich naar aanleiding van de door ons behandelde tekst realiseerden was dat leerlingen heel vaak teksten over onderwerpen voorgelegd krijgen waar ze nauwelijks iets van afweten de leerkracht zal hen dan vooraf de nodige informatie moeten geven door over het onderwerp het een en ander te vertellen ofte laten zien zodat de leerlingen de informatie in de tekst kunnen verbinden met hun eigen kennis zij waren zich er bovendien van bewust dat zij om de door ons gedemonstreerde procedure met hun leerlingen uit te voeren niet alleen gesprekstechnische vaardigheden nodig hadden maar ook meer taalkundige kennis dit laatste naar aanleiding van onze bevraging van titel of kop en het activieren van het tekststructuur schema vooral het begrip handelingen dat wij naar aanleiding daarvan gebruiken vroeg om uitleg en verklaring 198 w i m van calcar k henneman p a algemene hogeschool amsterdam faculteit onderwijs en opvoeding herengracht 266 nl 1016 bv amsterdam noten 1 n v d r in nederland wordt de term voortgezet onderwijs gebruikt voor wat in vlaanderen secundair onderwijs heet bibliografie calcar w i m k henneman leesonderwijs en taalbeschouwing in het schoolvak nederlands een conferentieverslag antwer-

pen centrum voor didactiek ufsia 1987 dijk t a van w kintsch strategies of discourse comprehension new york academic press 1983 noordman l g m p t a m eling a w j m thomassen een overzicht van het lezen als psychologisch proces in a w j m thomassen l g m noordman p a t m eling het leesproces lisse swets zeitlinger 1984 palincsar a s a l brown reciprocal teaching of comprehension fostering and comprehension monitoring activities in cognition and instruction 1984 1 2 117 175 pearson p d changing the face of reading comprehension instruction the reading teacher 1985 724 738 perfetti c a reading ability london university press 1985 schank r c en r p abelson scripts plans and knowledge in p n laird p c wason ed thinking cambridge 1977 schank c r reading and understanding teaching from the perspective of artificial intelligence hillsdale n j lawrence erlbaum associates 1982 199 w m arts moet wennen aan mondige patient huisartsen worden in toemende is derotere mondigheid van patienten p recent verkennend onderzoek naar mate geconfronteerd met de nadelige g g inderdaad di oorzaak van mogelijke seksegebonden verschillen in gevolgen van mondig patientengedrag gewelddadig 8 b p gedrag8 en extreme eisen in de spreekkamer van de dokter de arts patientrelatie wees uit dat een zoals veeleisend en onredelijk optreden ditunt p komt naar voren in het artikel van redacteur t r hans horsten open oor voor de problemen en oplossin en zelfs lichamelijk geweld dokte rs gen van de patient de voorkeur voor een verliezen zo hun idealen de over ongunstige ervarinb en van huisartsende volkskrant t 19 vrouwelijke arts mede bepaalt dat is ongeveer de teneur van de re december de stichting alettags een samenwerkingsverband d arsvaneen daarmee is niet gezegd dat vrouwelij cente opschudding over de relatie arts vrouwengezondheidscentrum vr w ke huisartsen beter opgewassen zouden patient de indruk wordt gewekt dathet b en een huisartsenpraktijk voorvrouwen zijn tegen de mondige patient wel is gaat om een groeiende maatschappelij en mannen in utrecht denkt daar anders over meldt drs m men er b ij aletta van overtuigd dat een ke tendens in feite betreft het een zeer en aletta kan het weten mans m want bij die stichtingggkomen omen utst juist fundamenteel andere visie op gezond klein aantal probleem patienten de heid en gezondheidszorg nodig is een woordvoerder van de getroffen huisart patienten die p zich laten voorstaan op een kritische en mondige g visie waa rin ruimte is voor een gedeel sen zegt in een interview met redacteur opstelling de verantwoordelijkheid van arts en pa hans horsten volkskrant 19 decem tient ber dat het om 5 procent gaat in feite zijn patienten pas echt mondig gebruik van geweld in de spreekka wat hier ter discussie staat is veeleer beeld na ar voren van een medische we als zij weten wat een arts wel en niet te mer valt natuurlijk niet goed te praten de wijze waa rop een huisarts inspeelt op tenschap die voor niets staat uiteraard bieden heeft en wat dus reele verwach het is alleen jammer als door de op de veranderde positie van de patient als weet iedere arts wel beter en gelukkig tingen over hem of haar zij n schudding zowat alle patienten in de kritische consument uit de reacties van hebben zij niet op alles een antwoord verdachte hoek terecht komen belang de betrokken artsen spreekt duidelijk de kunst is om dit zo wel tegenover de de onmacht om adequaat met de toege individuele patient als het publiek in het tanende autoriteit rijker dan de preciese vaststelling van nomen medische kennis en verantwoor bij aletta kan men

zich niet aan de omvang van het probleem is het op algemeen te erkennen en juiste merites te analyseren delijkheid van de patienten om te pan indruk ont- trekken dat in de hele op het is de methode van hulpverlening schudding over een paar patienten per de betrokken huisartsen zoeken de die kenne lijk is blijven stils- taan vrouwenproblemen p praktijk die je het blued onder de nagels verklaring van de verharde sfeer in de natuurlijk is het lastig als iemand per vandaan halen ook andere belangen spreekkamer b ij de te ver doorgeslagen huis artsen hebben in hun opleiding se medicijnen of een therapie uit een of doorgaans niet geleerd zich kwetsbaar dan verdwenen idealen een rol spelen mondige patient onredelijk en geweld ander damesblad wil die je als huisarts een mondige patient tut namel ij k de dadig gedrag wordt op een hoop gegooid op te stellen bij de hulpverlening het totaal niet geschikt vindt de beste re betekent dat een arts de grenzen van toch al tanende auto ri teit van de huts i met een mondige en consumentbewuste medie is dan niet het probleem b ij de arts aan en daarmee het hele aanzien opstelling van patienten zijn vak moet h erkennen dat dit mondige patient leggen maar samen moeilijk is blijkt bijvoorbeeld ook uit van het vak geneeskunde daarnaast met hem of haar naar de diepere be het gemak waarmee ar tsen dysfunctio blijken ook de fi- nancien een ro l van i remedie weegredenen zoeken helaas ontbreekt nele klacht- en waarbij geen aanwijsba betekenis te hebben elke probleempa dat is een ver- keerde gevolgtrekking de tijd in de meeste spreekkame rs om re medische oorzak- en zijn te vinden d ent die je de deur wijst betekent im van wat er werkelijk aan de hand is als dieper op zaken in te gaan van vrouwen vaak tot psychische pro mers derving van inkomen een uitkeringsgerechtigde bij de sociale de consequentie van de toenemende blemen verklaren er zijn vrouwensyn al met al is er veel meer aan de hand dienst de ruiten ingooit wordt toch ook voorlichting over tal van medische on dromen denk aan pre menstr uatie syn met de relatie arts pa ti ent dan uit alle niet meteen geroepen dat mensen met derwerpen is onvermijdelijk dat men droom huisvrouwensyndroom en over commotie naar buiten komt op het laat een uitker- ing zich te mondig gedragen sen willen meedenken en praten zeker gang te over in de medische vaklitera ste congres van het nederlandse huis geweld komt overal voor in een samen als het hun eigen lichaam en gezondheid tuur communicatie tussen arts en pa artsen genootschap in november is een levning waarin crimi- naliteit en vandalis betreft dat betekent tevens dat de nodi tient speelt hier een be- langrijke rol aanzet gegeven voor een goede benade me om wat voor reden dan ook toene ge eisen van zorgvuldigheid en volledig juist een kritische en mondige opstel ring van patienten hoe lastig deze ook men de spreekkamer van de huisar ts heid in de medische voorlicht in acht ling van de patient kan voorkomen dat af en toe kunnen z ij n laten we die vormt hierop geen uitzondering ge dienen te wor- den genomen an het de arts te veel gaat psychologiseren dat discussie dan ook vooral voortzetten weld en mondigheid moeten dan ook niet ook artsen die medische rub rieken is althans de opvatting en ervaring van drs m coopmans voor een helder begrip van het pro als de dokter weet raad volschrijven de vrouwen werkzaam bij de stichting beleidsmedewerkster stichting altra bleem uit elkaar worden getrokken in diezelfde voorlichting komt het aletta daarin staan zij niet alleen een ut recht

